

Γάμος και αγιότητα στη Μέση Βυζαντινή Περίοδο

[Ορθοδοξία και Ορθοπραξία](#) / [Θαύματα και θαυμαστά γεγονότα](#) / [Θεολογία και Ζωή](#)

Αμαλία Κ. Ηλιάδη, φιλόλογος -ιστορικός

Στόχος των βίων των εγγάμων αγίων της Μέσης βυζαντινής περιόδου είναι να υπαχθεί ο θεσμός του γάμου στον αυστηρό έλεγχο της Εκκλησίας. Μέσω της προσπάθειας που θα πρέπει να καταβάλλουν οι έγγαμοι πιστοί για να μιμηθούν στη ζωή τους τους εγγάμους αγίους, υποδεικνύεται από την Εκκλησία ο άλλος, εναλλακτικός δρόμος προς την αγιότητα: ο θεάρεστος έγγαμος βίος σε σχέση με

το μοναχικό βίο που είναι και πιο συνηθισμένος δρόμος αγιοποίησης. Εξάλλου το «σύμπαν» των αγιολογικών κειμένων αντανakλά την οργάνωση της κοινωνίας και ανταποκρίνεται σε κοινωνικές ανάγκες της εποχής στην οποία αναφέρονται τα αγιολογικά κείμενα.

Ειδικότερα για τη Μέση βυζαντινή περίοδο, ο ικανός αριθμός (34) των βίων των εγγάμων αγίων μαρτυρεί την έμφαση της κοινωνίας της εποχής αυτής στις οικογενειακές αξίες και κατ' επέκταση στο θεσμό του γάμου. Μάλιστα οι περιπτώσεις οικογενειακής λατρείας ενός προσώπου που αργότερα και μετά από πολλές προσπάθειες αναγνωρίζεται ως άγιος ή αγία απ' την επίσημη Εκκλησία είναι πολύ ενδιαφέρουσες.

Στο σύντομο άρθρο που ακολουθεί θα εξεταστούν ενδεικτικά οι σημαντικότεροι βίοι εγγάμων αγίων της Μέσης Βυζαντινής περιόδου προκειμένου να διαπιστωθεί, μέσα από την ανάλυση και την ερμηνεία τους, η στάση της βυζαντινής κοινωνίας και εκκλησίας απέναντι στο θεσμό του γάμου, θεμελιώδους στοιχείου της κοινωνικής και κρατικής συνοχής.

Στο Βίο της Αγίας Θωμαΐδος της Λεσβίας, που διαδραματίζεται στην Μυτιλήνη και στην Κωνσταντινούπολη του 10ου αιώνα, θίγεται ο ξυλοδαρμός των γυναικών απ' τους συζύγους τους ως κοινωνική πληγή της εποχής. Οι γονείς της αγίας Θωμαΐδος ευτύχησαν στο γάμο τους και ο βιογράφος της αγίας τους ονομάζει «ζεύγος χρυσούν, ζεύγος τρισευδαίμον και μακάριον», ενώ η Θωμαΐδα ατύχησε στο γάμο της, ο οποίος απέβη αγκάθινο στεφάνι γι' αυτή. Οι γονείς της, όντας ευκατάστατοι και ευσεβείς, την πάντρεψαν σε ηλικία 24 ετών με ένα νέο ονόματι Στέφανο. Η Θωμαΐδα, παρότι διακρινόταν ως ενάρετη, καλή και υποδειγματική σύζυγος και νοικοκυρά και δίχως να δίνει καμιά αφορμή, αντιμετώπιζε χείριστο τρόπο συμπεριφοράς εκ μέρους του συζύγου της. Ο ατυχής της γάμος ανάγκασε τους θλιμμένους γονείς της να αναχωρήσουν απ' τη Μυτιλήνη για τα μέρη της Κωνσταντινούπολης. Ο πατέρας της, μετά από λίγο καιρό, πέθανε και η μητέρα της έγινε μοναχή και αργότερα ηγουμένη.

Ο σύζυγος της Θωμαΐδας, απ' την φιλαργυρία και την πλεονεξία του, ειρωνευόταν και έβριζε την ευλάβεια και την φιλοστοργία της. Μάλιστα την χτυπούσε βάνουσα σ' όλο της το σώμα. Στο τέλος η αγία πεθαίνει απ' τα τραύματα που της προξένησε ο βάρβαρος σύζυγός της. Έζησε δεκατρία χρόνια μαρτυρικού συζυγικού βίου και πέθανε σε ηλικία 38 ετών. Τάφηκε στο μοναστήρι που ήταν ηγουμένη η

μητέρα της.

Η αντίθεση του φρονήματος της αγίας με το φρόνημα του συζύγου της, αναδεικνύει την υπομονετική γυναίκα σύζυγο και τις αρετές της ευλάβειας, της φιλανθρωπίας, της ελεημοσύνης και της φιλοστοργίας. Παράλληλα συνδέει, η αντίθεση αυτή, τον άνδρα σύζυγο με την ασέβεια, την φιλαργυρία, την πλεονεξία και την σκληρότητα. Το γεγονός αυτό, απ' τη μια μεριά, ανυψώνει τη γυναικεία φύση και υπόσταση απέναντι στην ανδρική, αλλά απ' την άλλη ο βίος της Οσίας Θωμαΐδος ως υπόδειγμα για τις έγγαμες γυναίκες της εποχής της, ενισχύει μια τάση παθητικότητας και υποταγής της γυναίκας, ακόμη και στις άδικες ή παράλογες συμπεριφορές του συζύγου της. Η παραπάνω διαπίστωση επιβεβαιώνεται και από άλλες, πατερικές κυρίως πηγές, καθώς σύμφωνα μ' αυτές, η διατήρηση, η ενίσχυση και η επιβίωση του θεσμού του γάμου, ως συνεκτικού ιστού της κοινωνίας, απαιτούσε θυσίες, υπομονή και ανεκτικότητα άνευ ορίων, κυρίως εκ μέρους των γυναικών που εισέρχονταν σ' αυτόν.

Ο όσιος Δομετιανός, επίσκοπος Μελιτινής, ανήκει στους έγγαμους αγίους του τέλους του 6ου και των αρχών του 7ου αιώνα (πέθανε στην Κωνσταντινούπολη το 602). Ήταν γιος πλουσίων και γι' αυτό είχε την ευκαιρία να κάνει αξιόλογες σπουδές. Ο γάμος του ήταν σύντομος, γιατί η σύζυγός του πέθανε νέα. Τρεις παράγοντες τον ώθησαν στο μοναχικό βίο: ο πλούτος, οι γνώσεις και η χηρεία. Σε ηλικία 30 ετών γίνεται επίσκοπος Μελιτινής της Αρμενίας. Ανέπτυξε μεγάλη δραστηριότητα, κηρυκτική, ιεραποστολική και φιλανθρωπική, περιοδεύοντας μέχρι την Περσία και κτίζοντας εκκλησίες και φτωχοκομεία.

Ο όσιος Θεόδωρος ο εν Κυθήροις έδρασε στην Πελοπόννησο και στα Κύθηρα το 10ο αιώνα. Ο γάμος του και η απόκτηση δυο παιδιών δεν τον εμπόδισαν να ακολουθήσει τη μοναχική ζωή. Όταν θεώρησε τον καιρό κατάλληλο, εγκατέλειψε σύζυγο και παιδιά και έγινε μοναχός. Λίγο πριν το θάνατό του, περνά στο νησί των Κυθήρων όπου θαυματουργεί και ανακηρύσσεται άγιος.

Ο πατέρας του Φωτίου του Μεγάλου, ο όσιος Σέργιος ο ομολογητής, ήταν σπαθάριος και συγγενής του πατριάρχη Ταρασίου. Για την εικονολατρεία του εξορίζεται με τη γυναίκα του Ειρήνη και τα παιδιά τους και πεθαίνει στην εξορία από τις κακουχίες. Ο πατριάρχης γιος του, Φώτιος, γράφει γι' αυτόν πως διακρίθηκε «δόξης ορθής και πίστεως αληθούς πλούτω μαρτυρίω υπερορισθείς τετελείωται». Και για τη μητέρα του, η οποία ήταν συγγενής αυτοκρατόρων, έγραψε πως ήταν «φιλόθεός τε και φιλάρετος».

Στο βίο της Οσίας Θεοδώρας της Θεσσαλονίκης που καταγόταν απ' την Αίγινα και έζησε στα τέλη του 8ου και στις αρχές του 9ου αιώνας, ο μοναχισμός αποτελεί οικογενειακή υπόθεση καθώς όλα τα μέλη της οικογένειάς της κείρονται μοναχοί. Η αγία Θεοδώρα ήταν κόρη ιερέως, ο οποίος, μετά το θάνατο της συζύγου του, έγινε μοναχός. Η Θεοδώρα είχε μια αδελφή μοναχή και έναν αδελφό διάκονο τον οποίο σκότωσαν πειρατές σε επιδρομή τους στην Αίγινα. Επειδή έμεινε ορφανή σε μικρή ηλικία, την πήρε κοντά της η νονά της και σε συνεννόηση με τον πατέρα της την αρραβώνιασε μ' ένα θεοσεβούμενο νέο. Μετά το θάνατο του αδελφού της, η Θεοδώρα και ο αρραβωνιαστικός της εγκαταλείπουν την Αίγινα και εγκαθίστανται στη Θεσσαλονίκη για μια πιο ασφαλή ζωή χωρίς το φόβο των πειρατών. Εκεί, απ' το γάμο τους απέκτησαν τρία παιδιά, από τα οποία τα δύο πολύ σύντομα πέθαναν. Η Θεοδώρα πείθει το σύζυγό της ν' αφιερώσουν το τρίτο τους παιδί στο Θεό και να το κείρουν μοναχή. Μετά το θάνατο του άνδρα της γίνεται και η ίδια μοναχή, όντας 25 ετών.

Ο όσιος Φιλόθεος ο θαυματουργός έζησε το 10ο αιώνα στην περιοχή της Μ. Ασίας. Μετά το γάμο του χειροτονήθηκε ιερέας και φρόντιζε τα «τέκνα» της ενορίας του όπως ακριβώς και τα παιδιά απ' το γάμο του. Οι ελεημοσύνες του προς τους φτωχούς ήταν μεγάλες, σε μια εποχή που οι ταπεινοί αγρότες της περιοχής του καταπιέζονταν τρομερά απ' τους δυνατούς, όπως δείχνουν τα νομοθετικά κείμενα και άλλες πηγές αυτής της περιόδου.

Ο όσιος Ιωνάς ο Σαββαίτης ήταν ιερέας και πατέρας των αγίων Θεοδώρου και Θεοφάνη των Γραπτών. Μικρούς τους δυο γιους του τους εισήγαγε στο μοναχικό βίο της Λαύρας του Αγίου Σάββα των Ιεροσολύμων, στην οποία κι ο ίδιος πέθανε.

Στο βίο του αγίου Ιωάννου απ' τις Συρακούσες της Σικελίας, ο οποίος διαδραματίζεται στις Συρακούσες και στη Βόρειο Αφρική του 9ου αιώνα, διαβάζουμε πως ο άγιος συνελήφθη από Άραβες πειρατές που διενεργούσαν επιδρομή στη Σικελία και στη συνέχεια μεταφέρθηκε στη Βόρεια Αφρική με τους δυο γιους του Πέτρο και Αντώνιο. Εκεί, η ευστροφία και η αρετή τους, σύμφωνα με το βιογράφο του Ιωάννη, τους ανεβάζουν σε υψηλά αξιώματα. Όμως δεν μπόρεσαν ή δεν άντεξαν να ζουν ως κρυπτοχριστιανοί, γι' αυτό και θανατώθηκαν με βασανιστήρια απ' τους Μουσουλμάνους.

Ο όσιος Ευθύμιος ο νέος δημιουργεί ο ίδιος με το γάμο του ολόκληρη οικογένεια μοναχών. Στα δεκαεφτά του χρόνια παντρεύεται και αποκτά μια κόρη, την Αναστασώ. Παρόλα αυτά ο θείος έρωτας τον ωθεί να εγκαταλείψει την οικογένειά του και να γίνει μοναχός στον Όλυμπο της Βιθυνίας. Στη συνέχεια επισκέπτεται το Άγιο Όρος, τη μονή Περιστερών Θεσσαλονίκης, της οποίας είναι και κτήτορας, τα Βραστά Χαλκιδικής, το νησί Ιερά του Παγασητικού κόλπου. Περνώντας απ' τους παραπάνω σταθμούς κατά την πορεία του, πραγματική και πνευματική, «περνά» ταυτόχρονα και απ' όλες τις μορφές μοναχικού βίου: περιπλάνηση, οδοιπορία, άσκηση. Αποτέλεσμα της μεγάλης του επιρροής στην οικογένειά του ήταν η μοναχική κουρά της μητέρας του, της αδελφής του και της συζύγου του, μετά τη φυγή του από κοντά τους. Η κόρη του Αναστασώ παντρεύτηκε και απόκτησε τέσσερα παιδιά, από τα οποία τα δύο αργότερα έγιναν μοναχοί. Σαρανταδύο χρόνια μετά την αναχώρηση του αγίου Ευθυμίου απ' την οικογενειακή εστία, όλα τα μέλη της οικογένειάς του που εκάρησαν μοναχοί συναντήθηκαν στη μονή Περιστερών Θεσσαλονίκης. Ο όσιος Ευθύμιος, αφού δοκίμασε όλες τις μορφές και τους τρόπους της άσκησης, γενόμενος έγκλειστος, στυλίτης, κοινοβιάρχης, ερημίτης, διακονητής, υποτακτικός, οδοιπόρος, πέθανε στη Θεσσαλονίκη το 898.

Ο άγιος Δημητριανός παντρεύτηκε σε ηλικία δεκαπέντε ετών. Μετά τρεις μήνες απ' την τέλεση του γάμου του έμεινε χήρος και εισήλθε σε μονή ως μοναχός. Αργότερα εξελέγη επίσκοπος Χύτρων της Κύπρου (9ος αιώνας).

Ο όσιος Φλώρος υπήρξε βασιλικός γραμματεύς και πατρίκιος στα τέλη του 6ου και στις αρχές του 7ου αιώνα. Όταν η σύζυγος και τα παιδιά του πέθαναν από λοιμική ασθένεια, έγινε μοναχός και ασκήτευσε σε ένα από τα κτήματά του. Αργότερα εξελέγη επίσκοπος Αμινσού της Καππαδοκίας (Κωνσταντινούπολη - Αμινσός, 6ος - 7ος αιώνας).

Ο άγιος Φιλάρετος ο Ελεήμων περιέπεσε σε μεγάλη φτώχεια, όχι μόνο εξαιτίας της μεγάλης και αδιάκοπης ελεημοσύνης του, αλλά και από αρπαγές των κτημάτων του από κακούς γείτονες και κλέφτες. Η υπερβολή της φιλανθρωπίας του φάνηκε όταν απ' τα τριακόσια ζεύγη βοδιών, που είχε στην κατοχή του, του απόμεινε ένα, και στην ανάγκη συνανθρώπου του το χάρισε κι αυτό. Η σύζυγός του έφτασε να τον κατηγορεί ως απάνθρωπο, γιατί με την τόση φιλανθρωπία του κατέστρεφε την δικιά τους περιουσία, χωρίς να σκέπτεται το μέλλον των παιδιών του. Το

απεριόριστο της ελεημοσύνης και της φιλανθρωπίας του το θεώρησε σαλότητα των γηρατειών του.

Ο Φιλάρετος ο Ελεήμων όντας επικεφαλής μιας πατριαρχικής οικογένειας που διαβιεί στα περίχωρα της Κωνσταντινούπολης του 8ου αιώνα, ευτύχησε να δει πολλούς απογόνους, μια εγγονή του να γίνει σύζυγος αυτοκράτορα και τα απροσδόκητα γυρίσματα των καιρών: μετά τη μεγάλη φτώχεια στην οποία περιέπεσε, ξαναποκτά τον παλιό του πλούτο, ως θεϊκή επιβράβευση της ελεημοσύνης και της φιλανθρωπίας του.

Η αγία Θεοφανώ, πρώτη σύζυγος του τετράγαμου αυτοκράτορα Λέοντα Στ΄ του Σοφού, ανακηρύχθηκε αγία για την αζηλοτυπία της, την αμνησικακία της, τις πολλές ελεημοσύνες της και την ανεξάντλητη υπομονή της απέναντι σ΄ ένα σύζυγο που την απατούσε και την παραμελούσε. Ως πρότυπο υπομονετικής συζύγου, υπέμεινε αυτήν την κατάσταση του προβληματικού γάμου της επί δώδεκα έτη και μετά το θάνατό της, ο αυτοκράτορας σύζυγός της, πιθανώς, για να εξιλεωθεί απ΄ τις τύψεις του για την μοιχεία που διέπραττε εις βάρος της, έκτισε προς τιμήν της ναό κοντά στην εκκλησία των αγίων Αποστόλων.

Στην περίπτωση της οσίας Μαρίας της Νέας η αγιότητα καθίσταται οικογενειακή υπόθεση και οικογενειακή παράδοση. Μετά το θάνατό της η Μαρία παρουσιάζεται πολλές φορές στον ύπνο του συζύγου της Νικηφόρου, που όταν ήταν εν ζωή την ξυλοκοπούσε ανελέητα, για να του πει να επιμεληθεί την ανέγερση ναού προς τιμήν της. Μερικοί μοναχοί όμως, παρακινημένοι από φθόνο και ζήλεια, καθώς αναφέρει ο βίος της, αντιτάσσονταν στην πρόθεση του συζύγου της να της κτίσει ναό, υποστηρίζοντας πως δεν είναι δυνατό να ζει κανείς στον κόσμο, να κρεοφαγεί, να χαίρεται τις συζυγικές ηδονές και παράλληλα να θαυματοουργεί, όταν οι μοναχοί, στερούμενοι όλων των ευχαρίστων, κακουχούμενοι και θλιβόμενοι πάντοτε σε όλα, νύχτα και ημέρα προσευχόμενοι, παρόλα αυτά δεν αξιώνονται τέτοιων χαρισμάτων. Αυτή η αντιπαράθεση ανάμεσα σε αγίους που προέρχονται απ΄ το μοναχικό βίο και σε αγίους που προέρχονται απ΄ τον «κοσμικό» βίο αίρεται, τελικά, από την επιτέλεση θαυμάτων εκ μέρους της αγίας, της οποίας τους συζυγικούς ξυλοδαρμούς δε λάμβαναν υπόψη, απ΄ τη σκοπιά τους, οι παραπάνω μοναχοί, και αναφέρονταν μόνο στις ηδονές του συζυγικού βίου, φέρνοντας εμπόδια στην αγιοποίησή της.

Τελικά η Μαρία η Νέα αγιοποιείται λόγω της επιμονής του συζύγου της να της ανεγείρει ναό για να εξιλεωθεί απέναντι της και απέναντι του Θεού για την απάνθρωπη συμπεριφορά του. Το έγκυρο της αγιότητάς της επιβεβαιώνεται με την πάροδο του χρόνου απ' την εξέλιξη της ζωής των δυο παιδιών της: ο ένας γιος της ο Βαάνης μεγαλώνοντας ανήλθε σε υψηλά αξιώματα και παντρεύτηκε επιφανή γυναίκα. Μιμήθηκε τον βίο της μητέρας του: ήταν ανδρείος στο σώμα και πολύ περισσότερο ανδρείος στην ψυχή. Τα χρήματά του τα μοίραζε στους συστρατιώτες του, στους οποίους ήταν προσφιλής και «περίδοξος». Καθημερινά διάβαζε την ακολουθία των Ωρών και το Ψαλτήρι και κάθε βράδυ, μετά το απόδειπνο, παράκληση στην Παναγία. Όταν ασθένησε ήρθε στην Κωνσταντινούπολη όπου συναντήθηκε με τον αδελφό του Συμεών, που είχε γίνει μοναχός στο όρος του Κυμινά και τον έκειρε μοναχό ονομάζοντάς τον Μαρίνο. Ο Συμεών, όντας φυγόδοξος και μοναχικός, περιπλανιόταν από τόπο σε τόπο. Αργότερα έγινε ιερέας, εφαρμόζοντας στη ζωή του το «Αγίας μητέρας άγιος βλαστός».

Οι βίοι των παντρεμένων αγίων της μέσης βυζαντινής περιόδου (7ος-10ος αιώνας) στηρίζουν και ταυτόχρονα κλονίζουν το θεσμό του γάμου. Τα δύο αυτά αντιφατικά φαινόμενα παρατηρούνται ταυτόχρονα και κατά περιπτώσεις: κάποιοι βίοι στηρίζουν με τις διηγήσεις τους το γάμο και κάποιοι άλλοι κλονίζουν τον ίδιο θεσμό, ιδιαίτερα όταν ο άγιος εγκαταλείπει γυναίκα και παιδιά για να ακολουθήσει, απερίσπαστος, το μοναχικό βίο. Εξάλλου, οι αντιθέσεις και οι αντιφάσεις είναι εγγενές στοιχείο της βυζαντινής κοινωνίας της μέσης περιόδου που εντοπίζεται σε πολλά επίπεδα.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία:

1. Ahrweiler H., Sur la carrière gravere de Photius avant son patriarcat, Byz. Zeitschr., 58, 1965,σελ. 348-363:πρβλ.σελ. 356κ.ε.
2. Boor C.de, Vita Euthymii, Ein Anecdoton zur Geschichte Leos der Weisen, a. 886-912, Berlin 1888.
3. Cox Miller P., A Dubious Twilight: Reflections on Dreams in Patristic Literature, Church History 55 (1986) 153-164.
4. Dagron G., Recircever de Dieu et parler de soi: le recirceve et son

interpreacutetation apregraves les sources Byzantines.

5. Dvornik F., Byzantine Missions among the Slavs, S.S. Constantine Cyril and Methodius, Rutgers University Press (1970): 285- 296.
6. Les leacute gendes de Constantin et de Meacutethode vues de Byzance 2, 1969: 89κ.ε.
7. Giovanelli, G. Βίος και πολιτεία του οσίου πατρός ημών Νείλου του Νέου, Grottaferrata (Roma) 1972.
8. Goff J. Le, «Le christianisme et les recirceves » (Ile-VIle sie grave cles).
9. Halkin F., Euphemie de Clalcedoine, Subsidia hagiogr. 41, (Βρυξέλλες 1965): 99-100. hagiographie Byzantine au service de l'histoire.
10. Hero Angela C., The Life and Letters of Theoleptos of Philadelphia Brookline, (Mass. 1994): 99-100.
11. Janin, Grands Centres,σελ. 395.
12. Karlin-Hayter P., Byzantion, 25-27, 1955-1957: 114,στ.12.
13. Vita Euthymii patriarchae CP. Text, Translation, Introduction and Commentary (Biblioteque graveque de Byzantion 3), Bruxelles 1970.
14. Κίσσα, «Ο Βίος της αγίας Μαρίας της νέας ως πηγή για την αρχαιολογία και την ιστορία της τέχνης».
15. Κουκουλέ, Βυζαντινών νεκρικά έθιμα, σ.12, υποσ.2. Βίος, τόμ. Α΄2: 123-276.
16. Λαΐου Αγγελική Ε., «Η ιστορία ενός γάμου: Ο Βίος της αγίας Θωμαΐδος της Λεσβίας», Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο. (Αθήνα, 1989): 237-251
17. Μητερικόν 1: 88 ε., 334,350 ε.
18. Μητερικόν 2: 32, 46 ε.,60,66,108 ε.,114,118,120,136,142,208,284,292 ε., 304,306 ε., 310, 360.
19. Μητερικόν 3: 214 ε., 248,278 ε.,328,348.
20. Μητερικόν 4: 30,54 ε.,140,166,168,172,268ε.,290,314-318,330,344,362 κ.ά.
21. Oberhelman S.M., Prolegomena to the Byzantine Oneirokritika Byzantion 50 (1980) 487-504καιτουΐδιου, The Interpretation of Dream-Symbols in Byzantine Oneirocritic Literature Byzantinoslavica 47 (1986) 8-24., Dream and Dream Visions,

ODB 1,661.

22. Papadopoulos A. – Kerameus, Monumenta graeca et Latina ad historiam Photii patriarchae pertinentia, (Πετρούπολη, ΙΙ, 1901) 3.

23. Στεφάνου, Βίοι αγνώστων ασκητών, σελ.352-353.

24. Τατάκης Β., «Φώτιος ο μέγας ανθρωπιστής», Κυρίλλω και Μεθοδίω τόμος εόρτιος, Α΄, (Θεσσαλονίκη 1966): 81-111.

Πηγή: synodoiporia.gr